

Auktoriteetit ja yhtenäistetyt nimekkeet - kuri ja järjestys hakuelementeille

*Kuinka moni tietää, mitä tarkoittaa auktoriteettivalvonta? Mitä mahtaa tarkoittaa yhtenäistetty nimeke? Lähetin luetteloinnin auktoriteeteista joukon kysymyksiä asiantuntijalle **Eeva Murtomaalle** Kansalliskirjastoon.*

*Yhtenäistetyt nimekkeet ovat läheistä sukua auktoriteeteille, tai oikeastaan jälkeläisistä on kyse. Yhtenäistettyjä nimekkeitä koskevia kysymyksiä lähetin **Jaakko Tuohiniemelle** Humanistisen tiedekunnan kirjastoon. Jaakko sai keväällä 2008 valmiiksi pro gradu –työnsä, aiheena oli nimenomaan musiikin yhtenäistetyt nimekkeet.*

Auktoriteettivalvonta

Mitä hyötyä auktoriteettivalvonnasta on?

Auktoriteettivalvonnasta hyötyvät julkaisujen tekijät, luetteloijat ja käyttäjät. Auktoriteettitiedostojen käyttö laajenee kaiken aikaa. Kirjastojen, arkistojen ja museoiden lisäksi kiinnostus ja yhteistyömahdollisuudet tulevat esiin kustantajien, tekijänoikeusjärjestöjen ja muun kirjamaailman kanssa. Ontologiaprojekteissa mm. Suomessa kehitetään nimitiedostomalleja, joissa nimen yhteyteen linkitetään paljon kontekstuaalista tietoa (esim. paikkoja, aikoja, vaikutteita, tutkimuksia, arvosteluja jotka liittyvät henkilöön)

Auktoriteettitiedosto tukee henkilön tai yhteisön identifointia erottamalla toisistaan samannimiset henkilöt mm. aikamääreen, ammatin jne. avulla. Auktoriteettitiedosto kokoaa yhteen teosten tekijänä tai kohteena olevan henkilön/yhteisön eri nimimuodot tai nimen variaatiot takaamaan ”pääsyn” saman tekijän teoksiin nimenmuodosta riippumatta. Kansallisten sääntöjen mukaiset hakumuodot tallennetaan auktoriteettitietueisiin yhdessä kohdetta koskevien ID- tunnisteiden ja nimen varianttimuotojen kanssa. Kansalliskirjastot luovat nimiauktoriteettitiedostoja oman maansa julkaisutuotannosta. Tarkoituksena on, että eri maiden kansalliskirjastojen auktoriteettitiedostot viedään verkkoon. Auktoriteettitiedosto organisoii tietokantaa mm. linkittämällä toisiinsa saman henkilön eri ”persoonat” tai bibliografiset identiteetit kuten todellinen nimi ja salanimi. Samalla tavoin linkitetään toisiinsa henkilöiden ja yhteisöjen nimenmuutoksesta syntyneet vanhat ja uudet nimet. Nämä tuottavat käyttäjälle Katso myös –viittauksen. Nimen erikieliset tai eri kirjoitusjärjestelmällä esiintyvät muodot tai nimen variaatiot tuottavat käyttäjälle Katso-viittauksen

Globalissa ympäristössä kansalliskirjastojen auktoriteettitiedostojen verkko palvelee käyttäjiä niin, että käyttäjä löytää tietyn henkilön/yhteisön sillä

nimimuodolla, kielellä tai kirjoitusjärjestelmällä, jonka hän parhaiten tuntee.

Onko pelaaminen auktoriteettien kanssa vaikeaa ja kenelle se on vaikeaa?

No, olkoon esimerkkinä kansallisbibliografian auktoriteettikontrollityö. Yleensä henkilön/yhteisön nimi auktorisoidaan sen julkaisun pohjalta, joka saadaan luettelointiin. Nimenmuutoksia tai nimen vaihteluita seurataan kaiken aikaa kun tekijältä tulee uusia teoksia. Lisäksi käytetään useita lähdeteoksia tai tietokantoja ja eri maiden auktoriteettitiedostoja. Lisätietoja seurataan ja etsitään kotisivuilta ja lehdistä. Toisinaan asioita tarkistetaan puhelimitse. Nimimuotojen lisäksi auktoriteettitietueeseen viedään tekijää koskevaa taustatietoa kuten ammatti, arvo, toimiala jne., sekä koodimuotoista tietoa. Kansallisbibliografiaan voidaan viedä myös henkilöiden elinvuodet. Yhteisöjen historiaa kuvataan huomautuksissa. Yhteisöjen nimet saattavat muuttua moneen kertaan. Yhteisöillä on taipumus jakaantua, sulautua ja yhdistyä. Työssä on kaiken aikaa tutkittava tietokantaa kokonaisuutena. Kun esiin tulee uusi nimi tutkitaan onko ko. henkilö tai yhteisö jo tiedostossa jollain muulla nimellä/nimimuodolla. Työn vastuullisuutta kuvaa se, että jos nimen auktorisoitu muoto jostain syystä korjataan auktoriteettitiedostossa, muutos siirtyy kaikkiin bibliografisiin tietueisiin. Luettelointisääntöjen, formaatin ja järjestelmän tuntemus tarvitaan. Tästä kukin voi päätellä pelaamisen vaikeutta.

Miten yhtenäistettyjä nimekkeitä tehdään ja kuka niitä tekee?

Yhtenäistetyt nimekkeet ovat tuttuja musiikkiaineistossa. Monografiapuolella olemme perinteisesti muodostaneet ainoastaan yksittäistapauksista kuten Raamattu, Kalevala jne., jossa haluamme koota yhtenäistetyn nimekkeen avulla saman teoksen eri versiot ja laitokset yhteen tietokannassa.

FRBR (Functional Requirements for Bibliographic Records) malli vaikuttaa uudistettavana oleviin luettelointisääntöihin ja niissä teos tai teos/esitysmuoto tietueilla on tärkeä rooli. Ne edistävät entiteti-relaatiomalliin perustuvia tietokantamalleja. Teostietueille on laadittu identifikaatiotunnisteita kuten esim. *ISTC*, (International Standard Textual Work Code).

Mitkä ovat uusimmat tuulet ja virtaukset auktoriteettitietueiden tuottamisessa ja hankkimisessa?

Globaali verkkoympäristö on aiheuttanut sen, että enää ei voida ajatella että yksi hakumuoto palvelisi käyttäjiä kaikkialla. Tavoitteena on, että kansalliskirjastojen laatimat auktoriteettitiedostot saadaan verkkoon ja käyttäjän voi hakea tietoa sillä kielellä ja kirjoitusjärjestelmällä ja nimen muodolla, jonka hän parhaiten tuntee.

Tärkeä yleistä bibliografista valvontaa koskeva dokumentti koskien bibliografisten tietueiden lisäksi auktoriteettitiedostoja on paraikaa valmistumassa. Kyseessä on ”Statement of International Cataloguing Principles” eli ”Julkailausuma kansainvälisistä luettelointiperiaatteista”. Tämä dokumentti korvaa aiemman Pariisin Periaatteina tunnetun lausunnon. Julkilausumaa on työstetty kaikissa maanosissa ja on viittä vaille valmis.

Periaatteet on tarkoitettu kansallisten luettelointisääntöjen pohjaksi.

Verkossa on nähtävänä mm. Kongressin kirjaston ja joidenkin kansalliskirjastojen auktoriteettitiedostoja, joita kannattaa tutkia. Uusista tuulista mainittakoon VIAF (Virtual International Authority File) –hanke, jossa tällä hetkellä on mukana Kongressin kirjaston ja OCLC:n lisäksi Englannin, Ranskan ja Saksan kansalliskirjastot. Nyt mukaan otetaan uusia kirjastoja. Ks. <http://www.oclc.org/research/projects/viaf/>

OCLC on lisäksi muodostamassa automaattisesti henkilönnimi autoriteettitiedostoa WorldCatin bibliografisista tietueista. Tässä yhteydessä käydään läpi yli 26,000,000 nimen hakumuotoa. Ks. <http://orlabs.oclc.org/Identities/>

IFLAN (International Federation of Library Associations and Institutions) työryhmä FRAD (Functional Requirements for Authority Data) on laatinut auktoriteettitietueen teoreettisen mallin, joka on tavallaan säännöistä ja järjestelmistä riippumaton, mutta jonka tarkoitus on olla tiedostojen periaatteellisena runkona nyt ja tulevaisuudessa.

Meillä Suomessa kieli on suomen kieli ja muilla on omat kielensä. Miten auktoriteettivalvonta voi olla kansainvälistä yhteistyötä?

Meille suomenkielisille auktoriteettitiedostot ovat välttämättömät, jotta ”tulemme löydetyiksi” globaalissa tietoavaruudessa. Nimiauktoriteettitiedoston saaminen verkkoon on ensiarvoisen tärkeää. Jatkossa olisi hyvä olla osana hajautettua, virtuaalista auktoriteettitiedostoa. Tunnisteilla ja koodimuotoisella informaatiolla on tässä yhteydessä tärkeä rooli, koska ne ovat kielestä riippumattomia.

Miten näet auktoriteettivalvonnan kehittyvän esim. 5-10 lähimmän vuoden aikana Suomessa ja kansainvälisesti?

Mielestäni tietokantoja organisoidaan ja hallinnoidaan tulevaisuudessa entistä enemmän auktoriteettitiedostojen avulla. Lähivuosina ollaan jo aika pitkällä ”virtuaalisen hajautetun auktoriteettitiedoston” todellisuudessa”. Auktoriteettitiedostojen avulla myös tietokantojen rakenne muuttuu enemmän kohti ”förobörö – eli entiteetti-relaatio mallia”, jonka taustalla vaikuttavat FRBR (Functional Requirements for Bibliographic records), FRAD (Functional Requirements for Authority Data) ja FRSAR (Functional Requirements for Subject Authority Records) .

Näissä malleissa auktoriteettitietueiden avulla kootaan yhteen teoksen eri esitysmuodot, versiot ja sisällönkuvailu. Luodaan linkkien avulla suhteet seurannaisteoksiin, muunnelmiin, lyhennelmiin, uusiin teoksiin tai teosta koskeviin tutkimuksiin jne. FRBR-ajattelu toteutuu paraikaa uudistettavissa luettelointisäännöissä. Sitä sovelletaan myös joissakin järjestelmissä, uusimpana valtauksena myös arkisto-aineistot.

Yhtenäistetyt nimekkeet

Mikä on yhtenäistetty nimeke?

Yhtenäistetty nimeke on keinotekoinen nimeke, joka voidaan antaa mille tahansa teokselle joka halutaan yksilöidä. Sen avulla teoksen eri versiot ja ilmenemismuodot saadaan haettaviksi kohtuullisen kätevästi. Erityisen paljon yhtenäistetyistä nimekkeistä on hyötyä musiikin saralla, sävellyksistä kun tunnetusti käytetään useita erilaisia nimenmuotoja ja niitä myös sovitetaan ja muuten muokataan mitä mielikuvituksekkaimmalla tavalla. Niinpä musiikkiaineiston luetteloinnissa yhtenäistetyt nimekkeet ovat varsin tuttu asia.

Miten yhtenäistetty nimeke voi helpottaa asiakaspalvelussa kirjastotyöntekijän työtä?

Se mahdollistaa tiedonhaun yhdellä nimekkeellä, esimerkiksi Telemannin *Vesimusiikkia* ei tarvitse hakea erikseen eri kielillä ja eri nimillä, niitä kun riittää: *Flux et reflux de Hambourg*, *Hamburg ebb and flow*, *Maritime overture*, *Музыка на воде*, *Ouverture, qui représente l'eau avec ses divinités et le commerce de la mere*, *Прилив и отлив в Гамбурге*, *Watermuziek* jne. Kaikki noillakin nimillä otsikoidut levytykset ja nuottijulkaisut pitäisi löytyä yhden ja saman yhtenäistetyn musiikkinimekkeen mukaan, joka tässä tapauksessa olisi "[Wasser-Ouverture, TWV55:C3]". Tuo lopun "rimpsu" on teosluettelonumero. Suomessa niitä on käytetty ahkerasti luetteloinnissa, ja nyt tietokoneaikakaudella ne yksistään riittäisivät varsin hyvin korvaamaan yhtenäistetyn nimekkeen rungon.

Tavanomainenkin yhtenäistetty nimeke voi Suomessa olla näin monimutkainen: "[Konsertot, soitinyhtye, jousiork., TWV50:1, G-duuri (Grillen-Sinfonie); sov., pianot (2)]". Tuossa on jo aikamoinen määrä erilaisia hakuelementtejä koskien esimerkiksi teoksen muotoa, esityskokoonpanoa ja sävellajia. Ei siis liene vaikea arvata, etteikö yhtenäistetty nimeke olisi kunnan tietopaketti.

Auttaako yhtenäistetty nimeke ja auktoriteettivalvonta asiakasta? Miten?

Yhtenäistettyjä nimekkeitä - tässä tapauksessa siis yhtenäistettyjä musiikkinimekkeitä - voi käyttää myös ilman auktoriteettivalvontaa. Juuri tätä silmällä pitäen Suomessa on julkaistu tukuittain pääasiassa Heikki Poroilan laatimia ohjeluelteloita, joita virkailijat (ja joskus valveutuneimmat asiakkaatkin!) käyttävät etsiessään kaipaamiaan teoksia tietokannoista.

Kehittyneempi versio samasta on tietysti tietokantaan auktoriteettitietueilla rakennettu viittausjärjestelmä. Sen edistämisen suurin ongelma Suomessa on se älyttömyys että joka kirjastolla pitää olla oma tietokanta: nyt jokaiseen tietokantaan pitää tehdä samat viittaukset yksitellen. Ehkä joskus tulevaisuudessa tilanne paranee, mutta siihen saakka painetut luettelot toimivat korvaamattomina apuvälineinä.

Teit gradun, jonka nimi on "Yhtenäistettyjen musiikinimekkeiden ohjeluettelon laatimisen ongelmista : esimerkkinä Carl Philipp Emmanuel Bachin säveltuotanto". Mistä tässä ohjeluettelossa on kyse, mitä ongelmia sen laatimisessa on (varsin lyhyesti) ja mitä hyötyä tästä ja sen kaltaisista ohjeluetteloista on?

Ensimmäinen graduni, jonka sain melkein valmiiksi vuonna 2000, käsitteli Suomen musiikinhistoriaa barokin ja klassiikan ajalla soitinhistoriallisesta näkökulmasta. Tuo aiheeltaan kohtuullisen kunnianhimoinen työ jäi kuitenkin kesken perhesyiden takia ja lopulta hautasin koko aiheen.

Tutkinnon keskeneräisyys oli kuitenkin vuosia kiusaamassa, ja lopulta havahduin tekemään asialle jotakin. Olin juuri laatinut ensimmäisen version Carl Philipp Emanuel Bachin teosten yhtenäistettyjen musiikinimekkeiden ohjeluettelosta (julk. Suomen musiikkikirjastoyhdistys, 2005) ja päätin mennä helpoimman kautta eli tehdä luettelosta parannetun version akateemisella kuorruksella. Näkökulma siinä on korostetun musiikkitieteellinen, historiallisen hahmotuksen kautta teosten nimeämistä tarkasteleva. Innostus kuitenkin puuttui ja edelleen jäi tämäkin aihe lojumaan. Lopulta fil. toht. Susanna Välimäen teho-ohjaus syksyllä 2007 puri ja graduni valmistui kuin vertauskuvallisesti itsenäisyyspäivänä.

Graduni on puhtaasti opinnäytetyö, jonka merkitys on taatusti marginaalinen. Liitteenä oleva ohjeluettelo on, kuten sanottu, parannettu versio vuoden 2005 painoksesta, ja sen julkaissan jossain vaiheessa paperimuodossa. Siitä on hyötyä luetteloinnissa ja tiedonhaussa, varsinkin kun monet ensimmäisen painoksen erheet ja epätarkkuudet on poistettu.

Yhtenäistettyjen nimekkeiden ohjeluettelon laatiminen on periaatteessa helppoa, mutta jos yhtään rupeaa paneutumaan käsiteltäviin teoksiin tarkemmin, ei ongelmia voi välttää. Bachin osalta jo heti lähtötilanne pakottaa tekemään tärkeän valinnan: käyttääkö Helmin vai Wotquennen luetteloa pohjana? Ja edelleen: Mitkä ovatkaan kamari- ja orkesterimusiikin määrittävät erot? Mikä "sonatiini" orkesterimusiikin yhteydessä onkaan? Miten ilmaista kosketinsoittimet, yleisemmin vai olettaa jokin (cembalo, klavikordi, piano) vallitsevaksi? Miten suhtautua sovituksiin ja teosten erilaisiin versioihin? Mitä tehdä aitoudeltaan epävarmoille teoksille? Hieman näitä kysymyksiä varsinainen gradu käsittelee, tiedä sitten kuinka hyvin.

Aiotko jatkaa tästä temasta tutkimusta tai kirjoittamista? Mihin suuntaan?

En. Mutta uusia YMN-luetteloita on työn alla useitakin. Bach-sukua kattavasti käsittelevälle ainakin olisi tarvetta, joten ehkä sen parissa pitäisi yrittää jatkaa nykyistä tiiviimmin. Pitänee tosin odottaa *Bach-Repertoriumin* ilmestymistä, joka on ollut "in Vorbereitung" jo vuosia... Samoin Telemannin laulumusiikki on edelleen kesken - vaikka luetteloni ensimmäinen osa ilmestyi jo yli kymmenen vuotta sitten!

Mutta nyt vihdoon aion ruveta harrastamaan tutkimusta hieman vakavammin, aihe puhdasta musiikinhistoriaa eli Inkerin suomalaisten seurakuntien

kirkkomuusikoiden toiminta ennen toista maailmansotaa. Kanttorimatrikkeli on jo hyvässä vauhdissa ja muu alkaa muotoitua sen ympärille. Saa nähdä kuinka käy.

Kysymykset:
Iris Karppinen

Vastaukset:
Eeva Murtomaa (auktoriteettivalvonta)
Jaakko Tuohiniemi (yhtenäistetyt nimekkeet)